
PWYLLGOR IAITH DYDD IAU, 7 TACHWEDD 2019

YN BRESENNOL: Elin Walker Jones (Cadeirydd)
Cai Larsen (Is-gadeirydd).

Y CYNGHORWYR: Elwyn Edwards, Alan Jones Evans, Alwyn Gruffydd, Judith Humphreys, Charles Wyn Jones, Elwyn Jones, Eric M Jones, Kevin Morris Jones, John Pughe Roberts, Eirwyn Williams ac Elfed Williams,

SWYDDOGION: Llywela Haf Owain (Uwch Ymgynghorydd Iaith a Chraffu), Gwenllïan Mair Williams (Ymgynghorydd Iaith), Siôn Elwyn Hughes (Swyddog Dysgu a Datblygu Iaith Gymraeg), Lowri Haf Evans (Swyddog Gwasanaethau Democratiaeth)

ERAILL A WAHODDWDYD: Y Cynghorydd Nia Jeffreys (Aelod Cabinet Cefnogaeth Corfforaethol), Edgar Wyn Owen (Cadeirydd y Cyngor).

Mewn perthynas ag eitem 5 ar y rhaglen Annwen Davies (Rheolwr Rhaglen Datblygu Gwynedd Wledig)

Mewn perthynas ag eitem 6 ar y rhaglen Amanda Davies (Rheolwr Gyfarwyddwr Byw'n Iach)

1. YMDDIHEURIADAU

Derbyniwyd ymddiheuriadau gan y Cynghorydd Aled Evans.

2. DATGAN BUDDIANT PERSONOL

Ni dderbyniwyd unrhyw ddatganiad o fuddiant personol gan unrhyw aelod oedd yn bresennol.

3. MATERION BRYD

Ni dderbyniwyd unrhyw faterion bryd.

4. COFNODION

Llofnododd y Cadeirydd gofnodion y cyfarfod blaenorol o'r pwyllgor hwn a gynhaliwyd ar y 9fed o Orffennaf 2019 fel rhai cywir yn ddarostyngedig i gywiro penderfyniad ar eitem 6 (cofnodion cyfarfod 1 Mai 2019)

'Hunaniaith - Menter Iaith Gwynedd - (Targedu Pobl Ifanc oedran 15+', ynglŷn â llythyr i gymryd camau pellach i ennyn diddordeb ac ymrwymiad tiwtoriaid Grŵp Llandrillo Menai Ymatebodd y Swyddog Datblygu Iaith yn y Gweithle, ei bod wedi

gyrru llythyr i'r Grŵp, ond nad oedd adborth wedi ei dderbyn. Penderfynwyd yn y pwyllgor diwethaf bod aelod o'r pwyllgor am ysgrifennu hefyd, nid yw hyn wedi ei gyflawni'

Nodwyd y dylai'r cofnod nodi mai'r Pwyllgor fel endid a ddylai fod hefyd yn ysgrifennu llythyr ac nid un aelod o'r Pwyllgor. Awgrymwyd y dylai'r llythyr a anfonwyd gael ei adolygu yn y cyfarfod nesaf.

Cadarnhawyd bod y Comisiynydd Iaith wedi derbyn gwahoddiad i fynychu'r Pwyllgor.

5. CYNLLUN ARFOR

Derbyniwyd adroddiad a chyflwyniad ar lafar gan Rheolwr Rhaglen Datblygu Gwynedd Wledig yn rhoi diweddariad ar raglen Arfor. Yn dilyn cytundeb cyllidebol rhwng Llywodraeth Cymru a Plaid Cymru, yn Chwefror 2019 cadarnhaodd Gweinidog yr Economi, Ken Skates AC, fod £2 filiwn o gyllideb ar gael i Gynghorau Gwynedd, Ynys Môn, Ceredigion a Sir Gâr i dreialu dulliau arloesol o gefnogi'r economi yng nghadarnleoedd y Gymraeg. Nodwyd fod yr arian ar gael hyd at ddiwedd 2020/21 gyda £466,250 i'w fuddsoddi yng Ngwynedd ar weithgareddau fyddai yn arwain at greu swyddi fyddai'n cynnal yr iaith yn ein cymunedau.

Adroddwyd bod dau brosiect trawsffiniol wedi eu sefydlu; Cynllun Strategol / Gwerthuso a Phrosiect Bwrlwm Busnes. Ategwyd bod y Cynllun Strategol yn edrych ar brosiectau unigol ar draws y Sir ac wrthi yn sefydlu cynllun busnes i'w gyflwyno. Mynegwyd bod Bwrlwm Busnes wedi dylunio pecyn croeso yn annog busnesau i weithio drwy'r Gymraeg. Nodwyd bod bwriad comisiynu cwmni i edrych ar ddeunydd digidol ar draws y pedair Sir i geisio gwybodaeth ac adnabod a rhannu ymarfer da. Cyfeiriwyd at Grŵp Llywio Arfor sydd yn arwain y gwaith yng Ngwynedd ac sydd wedi adnabod pecyn o brosiectau arloesol i'w treialu dros y cyfnod sydd yn cyd-fynd a meini prawf y rhaglen. Ategwyd bod yr Uned Iaith wedi bod yn rhan o'r grŵp ers y dechrau. Nodwyd bod nifer o brosiectau cyffrous wedi eu sefydlu gyda holiadur ieithyddol wedi ei lunio i gofnodi safon defnyddwyr / cefnogwyr prosiectau fel bod modd mesur effaith Arfor.

Yn ystod y drafodaeth ddilynol nodwyd y prif sylwadau canlynol gan aelodau:

- Bod cyfnod o ddwy flynedd yn gyfnod rhy fyr i hyrwyddo a datblygu mentrau busnes. Angen pwysu ar y Llywodraeth am gyfnod hirach
- Nid yw'r arian sydd yn cael ei dderbyn yn ddigonol
- Angen ymgynghori gyda Menter Busnes i osgoi dyblygu gwaith
- Bydd angen mesur yr effaith er mwyn sicrhau Arfor 2
- Angen targedu a chefnogi pobl ifanc sydd yn llai tebygol o ddefnyddio'r Gymraeg mewn busnes
- Bod angen sicrhau cadw enwau Cymraeg ar y tiroedd
- Arfor yn syniad arloesol ar y dechrau ond bellach y deilliant yn llawer llai
- Dim sicrwydd i ddyfodol Arfor. Cynigiwyd bod y Pwyllgor yn ysgrifennu at y Gweinidog yn gofyn sut mae Rhaglen Arfor yn gweithio gyda chynlluniau ehangach y Llywodraeth megis cynlluniau iaith a'r strategaeth Economaidd.

Mewn ymateb i sylw ynglŷn â sut bydd y cynllun yn parhau ar ôl dwy flynedd, amlygwyd mai bwriad y Cynllun Strategol sydd yn cael ei ddatblygu yw edrych ar sut mae'r prosiectau yn gweithio a mesur yr effaith.

Mewn ymateb i gwestiwn ynglŷn â chyfarwyddyd gan Lywodraeth Cymru, amlygwyd bod pob cynllun yn cael ei drafod gyda'r Llywodraeth

PENDERFYNWYD bod y pwyllgor yn ysgrifennu at Weinidog y Gymraeg a Chysylltiadau Rhyngwladol yn gofyn am ymrwymiad y Llywodraeth i'r cynllun a sut mae cynllun Arfor yn gweithio gyda chynlluniau ehangach y Llywodraeth megis cynlluniau iaith a'r strategaeth Economaidd.

Gwnaed cynnig gan y Cyngorydd John Pughe Roberts i'r Swyddogion Iaith ystyried prosiect yn ymwneud a gwaith Dr John Davies, Mallwyd. Nodwyd mai ef oedd prif olygydd a diwygiwr rhifyn 1620 o gyfieithiad Cymraeg o'r Beibl. Er mwyn cydnabod gwaith arwyddocaol Dr John Davies, awgrymwyd ystyried prosiect ar gyfer dathlu 400 canmlwyddiant ei waith.

PENDERFYNWYD trefnu bod y Cyngorydd John Pughe Roberts yn trafod y cynnig gyda swyddogion Hunaniaith

6. BYW'N IACH

Derbyniwyd adroddiad ar lafar gan Reolwr Gyfarwyddwr Byw'n Iach ar y gwaith sydd wedi ei wneud gan y cwmni i warchod yr iaith wrth i adrannau o'r Cyngor gael eu hallanoli. Eglurwyd bod Byw'n Iach wedi ei sefydlu yn Ebrill 2019 fel cwmni cyfyngedig trwy warant o dan reolaeth Cyngor Gwynedd yn gweithredu cytundeb ar ran y Cyngor i reoli Canolfannau Hamdden yn y Sir a darparu ystod o wasanaethau Chwaraeon, Iechyd a Ffitrwydd. Fel rhan o'r cytundeb, nodwyd bod cyfrifoldeb dros yr iaith wedi ei gynnwys a bod cydweithio gyda swyddogion datblygu'r iaith wedi sicrhau bod y broses o drosglwyddo wedi ei ffurfioli.

Adroddwyd bod 250 o staff wedi trosglwyddo a bod yr ymateb cychwynnol wedi bod yn un cadarnhaol gyda chanmoliaeth at ymddygiad y staff tuag at newid. Cafwyd lansiad meddal i'r trosglwyddiad gan nad oedd newidiadau amlwg i wasanaethau cwsmer. Amlygwyd mai'r bwriad yw ceisio diwylliant o berchnogaeth i'r holl staff.

Yng nghyd-destun iaith, adroddwyd bod y cwmni wedi creu polisi iaith gyfatebol i bolisi Cyngor Gwynedd sydd yn berthnasol ac ymarferol i'r maes Hamdden. Amlygwyd bod rhai o amcanion y polisi wedi cadw run fath ond cymalau ychwanegol ar gyfer creu dylanwad o fewn y sector Hamdden. Nodwyd bod gwaith yn cael ei wneud i ddatblygu'r gweithle gyda bwriad o greu swyddi arbenigol i ymgymryd â dyletswyddau penodol. Ategydd bod y dynodiadau iaith mewn swydd ddisgrifiadau wedi cael eu herio i fod yn uchelgeisiol wrth fapio'r angen a bod asesiad sgiliau wedi ei gwblhau fel sylfaen i flaenoriaethu rhaglen waith i'r timau.

Ategodd Swyddog Dysgu a Datblygu Iaith Gymraeg y Cyngor bod pob aelod o staff y gwasanaeth Hamdden sydd wedi derbyn hyfforddiant yn cael ei asesu a bod yr aelod staff a'r rheolwr yn sicrhau bod yr hyfforddiant yn gwreiddio. Mynegwyd bod adborth cychwynnol y staff wedi bod yn bositif a chanmolwyd eu hymdrechion a'u parodwydd i ymateb i'r her.

Diolchwyd am y wybodaeth

Mewn ymateb i sylw ynglŷn â'r defnydd o gerddoriaeth Gymraeg mewn dosbarthiadau ffitrwydd nodwyd bod y gerddoriaeth wedi ei baratoi gan gwmnïau penodol ac mai cerddoriaeth heb eiriau sydd i'w chwarae. Anodd fyddai creu adnodd Byw'n Iach, ond derbyniwyd bod modd ystyried y sylw.

Mewn ymateb i sylw ynglŷn â datblygu llwybr gyrfa, amlygwyd bod bwriad creu swyddi penodol fydd yn cynnig arbenigedd mewn meysydd priodol. Bydd hyfforddiant

a chefnogaeth yn cael ei gyflwyno gyda'r bwriad o greu mwy o amrywiaeth a chyfluoedd i staff ddatblygu. Nodwyd yr angen i fuddsoddi mewn staff er mwyn sicrhau datblygiad a diwallu'r syniad mai swyddi achlysurol yn unig sydd yn cael eu cynnig yn y maes Hamdden.

Mewn ymateb i sylw ynglŷn ag ystyried cynllun rhannu enillion gyda'r staff nodwyd nad oedd hyn yn bosib ar hyn o bryd ond yn gynllun y gellid ei ystyried i'r dyfodol. Ategwyd bod Cyngor Fflint wedi mabwysiadu cynllun o'r fath, ond bod Byw'n Iach wedi mabwysiadu cytundeb mewnol gyda Chyngor Gwynedd

Mewn ymateb i sylw ynglŷn â gwrthdaro posib rhwng symud tuag at staff arbenigol a cheisio staff sy'n hyderus yn y Gymraeg, amlygwyd bod staff sydd eisoes yn gyflogedig yn debygol o allu cyflenwi'r angen arbenigol. Ategwyd bod bwriad gwneud defnydd o bencampwyr o fewn canolfannau i arwain ar feysydd penodol, gan gynnwys y Gymraeg. Bydd cefnogaeth barhaus gan yr Uned Iaith a'r Uned Dysgu a Datblygu i gefnogi'r disgwyliadau.

Sylwadau yn codi o'r drafodaeth:

- Bod angen ymgorffori targed iaith yn y daflen Cynllun Busnes (crynodeb)
- Bod angen ceisio gwaredu'r ethos Saesneigaidd ymysg staff - angen hybu'r staff i ddefnyddio Cymraeg wrth sgwrsio
- Bod angen targedu partneriaid / colegau i baratoi unigolion yn well ar gyfer swyddi yn y sector hamdden
- Annog y cwmni i hysbysebu mewn papurau lleol
- Bod gwerth cysylltu gyda Swyddog Dalgylchoedd Addysg

PENDERFYNWYD derbyn y wybodaeth

7. DYNODIADAU IAITH

Derbyniwyd diweddariad ar gynnydd y prosiect Dynodiadau iaith gan roi cyfle i'r Aelodau ofyn cwestiynau neu gynnig argymhellion ar gyfer unrhyw gamau pellach.

Adroddwyd ar gefndir y prosiect gan amlygu bod y Pwyllgor Iaith (yn 2015) wedi penderfynu edrych ar drefn gofnodi sgiliau iaith staff mewn paratoad ar gyfer dyfodiad Safonau Iaith 2016. Yn mis Ionawr 2016 gwnaed penderfyniad pellach i adolygu gofynion ac amodau iaith swyddi'r Cyngor er mwyn gosod gofynion realistig ochr yn ochr â dyletswyddau'r swydd. Yn 2017 dechreuwyd ail ran y prosiect o sicrhau cefnogaeth i aelodau cyfredol o staff naill ai gadw safon eu sgiliau Cymraeg neu gyrraedd gofynion iaith eu swydd os oedd bwlch yn bodoli.

Tynnwyd sylw at rai gwasanaethau nodedig a weithiwyd a hwy ynghyd â phrif datblygiadau gwaith e.e., holiadur hunanasesu lefel, hyfforddiant, ôl ofal- cyfeillion Cymraeg a llwyddiannau'r prosiect. Y gobaith yw parhau i ymweld â Gwasanaethau, gweithio'n agos gyda chwmni Byw'n Iach a staff cartrefi gofal.

Diolchwyd am y wybodaeth ysbrydoledig a chalonogol.

Mewn ymateb i gwestiwn ynglŷn â sicrhau parhad i'r prosiect, amlygwyd bod gobaith i benaethiaid a rheolwyr gwasanethau ymgymryd â'r gwaith o ddatblygu a chefnogi eu staff. Ategwyd bod trosiant staff yn amlygu heriau ac nad oedd diwedd glo i'r prosiect mewn gwirionedd.

8. ADRODDIAD SICRWYDD COMISIYNYDD GYMRAEG 2018-19

Cyflwynwyd adroddiad gan yr Ymgynghorydd Iaith yn adrodd yn gryno ar

ganfyddiadau Adroddiad Sicrwydd Comisiynydd y Gymraeg. Nodwyd bod yr adroddiad yn ganlyniad o waith monitro cwynion, gwaith ymchwil, arsylwi a holi grwpiau ffocws, ac sy'n dangos canfyddiadau am lwyddiant sefydliadau i weithredu a chydymffurfio gyda'r Safonau.

Cyhoeddwyd adroddiad sicrwydd diweddaraf y Comisiynydd dan y teitl Hawlio Cyfleoedd yn ystod haf 2019. Roedd yr adroddiad yn canolbwyntio rhwng gallu sefydliadau i warantu bod hawl unigolyn i wasanaethau Cymraeg yn cael ei fodloni a defnydd y cyhoedd o'r gwasanaethau hynny.

Tynnwyd sylw at y materion perthnasol yn yr adroddiad;

- Bod angen codi ymwybyddiaeth o ofynion y Safonau
- Angen sicrhau bod pawb ar draws y Cyngor yn ymwybodol o'u cyfrifoldebau a'u dyletswyddau o safbwynt y Safonau
- Bod angen ystyried mwy o weithgarwch i wirio gwasanaethau ar hap
- Bod angen defnyddio ffurflen hunan-fonitro fel ffordd o gasglu gwybodaeth reolaidd gan adrannau am gydymffurfiaeth
- Bod amser ac adnoddau staff digonol yn cael ei neilltuo ar gyfer cyflawni'r rôl o gadw golwg ar weithrediad y Safonau.
- Bod swyddogion gweithredol ac arbenigol yn cael eu cynnwys yn ddigon buan wrth gynllunio a gweithredu prosiectau er mwyn sicrhau gwneud y gorau o bob cyfle i hybu a hyrwyddo'r Gymraeg.
- Bod angen cymell pobl i ddefnyddio'r Gymraeg a chasglu gwybodaeth ystyrlon o ddefnydd iaith unigolyn.

Diolchwyd am yr adroddiad a chroesawyd y camau gweithredu

Yn ystod y drafodaeth ddilynol nodwyd y prif sylwadau canlynol gan aelodau:

- Bod angen i'r Cyngor gyfathrebu eu disgwyliad i bobl gysylltu â'r Cyngor yn y Gymraeg
- Angen amlygu mai iaith weinyddol y Cyngor yw'r Gymraeg
- Angen hyrwyddo bod canran uchel iawn o staff yn siarad Cymraeg
- Bod angen uchafu defnydd o'r Gymraeg mewn technoleg gwybodaeth
- Gwahodd penaethiaid adrannau yn eu tro i rannu profiadau / arferion da ar sut y maent yn ymateb i ofynion y Safonau. Awgrym i adrodd ar sefyllfa'r Gymraeg yn eu hadrannau gan gynnig enghreifftiau o lwyddiannau a heriau fel bod y Pwyllgor yn ymwybodol o'r sefyllfa.
- Cais i'r Aelod Cabinet gyflwyno adroddiad cryno i gyfarfodydd o'r Pwyllgor fyddai'n rhoi trosolwg strategol ar waith y Cyngor
- Cais i adroddiad cwynion / canmoliaethau gael ei gynnwys fel eitem sefydlog ar y rhaglen

Penderfynwyd,

- **gwahodd Penaethiaid Adrannau i'r Pwyllgor yn eu tro i roi diweddariad ar y sefyllfa o fewn eu hadrannau.**
- **Adfer yr ymarferiad o gynnwys adroddiad cwynion fel eitem fer, sefydlog ar y rhaglen fyddai hefyd yn cynnwys canmoliaethau**
- **Bod yr Aelod Cabinet yn cyflwyno adroddiad byr fyddai'n rhoi trosolwg strategol ar ddatblygiadau ym maes Y Gymraeg o fewn y Cyngor.**

Dechreuodd y cyfarfod am 10.00 y.b. a daeth i ben am 1.00 y.h.

CADEIRYDD